

Trzecia Wielka Lekcja

Na następnych slajdach znajdują się karteczki z tekstem Trzeciej Wielkiej Lekcji. Lekcję można opowiedzieć korzystając ze zdjęć każdego z gatunków ludzkich dostępnych w Internecie, figurek Safari, książek z ilustracjami lub opowiedzieć ją bez pomocy wizualnych.

Lekcja jest tłumaczeniem tekstu z książki „The Deep Well of Time” (autor: Michael J. Dorer). Kierowana jest do dzieci wczesnoszkolnych, powinna być dostosowana do poziomu dziecka. Lekcję można zawężyć opowiadając jedynie o kolejności rozwoju umiejętności człowieka lub rozszerzać skupiając się na budowie anatomicznej, cechach zewnętrznych, przedziałach czasowych i obszarach występowania poszczególnych gatunków itd.

https://www.instagram.com/p/CH73CnxhIFo/?utm_source=ig_web_copy_link

Wyłącznie na użytek własny niekomercyjny.

Pamiętasz jak patrzyliśmy na linię życia na Ziemi? Wróćmy do niej myślami. Na samym końcu tej linii pojawił się człowiek. Weźmiemy teraz sobie ten kawałek czasu i rozciągniemy go troszkę, żeby przyjrzeć mu się dokładniej.

Będziemy rozmawiać o ludziach. A dokładniej o czterech gatunkach ludzi i piątym, który nie do końca pasuje do kategorii człowieka bo nasi bardzo dawni przodkowie byli od nas bardzo różni. Nasi pierwsi przodkowie byli prawdopodobnie dużo niżsi od nas i nie chodzili wyprostowani. Na pewno wydawali mnóstwo dźwięków, podobnie jak my dzisiaj, ale ich dźwięki nie były językami jakie znamy obecnie.

ANDRO
MEDA

1

Stanie na dwóch nogach uwalnia ręce – i kciuki! Jako, że ręce nie były już używane do poruszania się, były wolne. To bardzo ważna cecha.

Dowiemy się, że ludzie mają trzy bardzo ważne cechy, których nie ma żaden inny gatunek, trzy dary, które otrzymali. Te trzy dary zdefiniują wszystkich naszych przodków, którzy przyjdą po Australopiteku.

Te trzy dary wiążą się z rękami, sercem i głową. Wyróżniają one człowieka od wszystkich innych stworzeń na Ziemi. Jest to serce do kochania, umysł do myślenia i ręce do pracy.

Najstarsze szczątki Australopiteka znalezione w Afryce (Etiopia) zostały nazwane **Lucy**.

ANDRO
MEDA

3

Nasi pierwsi przodkowie prawie na pewno żyli na lądzie, który my dziś zwiemy Afryką, choć oni tej nazwy jeszcze nie używali.

Około 3mln lat temu (lub jeszcze dawniej) żył **Australopitek**. (Byli jeszcze wcześniejsi ale o nich na razie nie będziemy mówić.)

Australopitek był małpą spokrewnioną z nami, jesteśmy jego potomkami. Ale w odniesieniu do niego nie używamy jeszcze słowa *człowiek*. To nastąpi za chwilę.

Co było specjalnego w Australopiteku? *Austra* oznacza południowy, wiemy więc że żyli na południu. Potrafił chodzić wyprostowany a to oznacza, że jego ręce były wolne.

ANDRO
MEDA

2

Epoka o której teraz mówimy nazywana jest **Epoką Kamienia**, ze względu na to, że narzędzia, które ludzie wtedy tworzyli zrobione były z kamienia.

Życie w epoce kamienia było niebezpieczne. Wcześni ludzie nie mieli długich ostrych kłów ani szponów do walki. Nie byli też najszybszymi biegaczami. Musieli używać innych środków do obrony żeby przeżyć, używali więc swoich rąk, żeby stworzyć ostre narzędzia. Używali też swojego umysłu i stawali się mądrzejsi niż zwierzęta.

Homo habilis był pierwszym hominidem, wywodził się z Afryki. Żył około 2mln lat temu do 1,6mln lat temu.

ANDRO
MEDA

4

Homo w jego nazwie oznacza **człowiek**, *habilis* oznacza **zręczny**. Jest pierwszym prawdziwym człowiekiem.

Wiemy że **Homo habilis** wytwarzał **narzędzia**, a wytwarzając je używał jednego z darów – swoich rąk. Stąd też jego nazwa – zręczny (handy).

Jeśli złożysz wszystkie swoje palce jednej ręki zauważysz, że możesz je wszystkie ze sobą połączyć. Ta umiejętność pozwala Ci trzymać ołówek, pędzel, widelec z bardzo dużą dokładnością.

Dzięki temu właśnie *Homo habilis* mógł złapać kamień i używać go jako narzędzia. Mógł stukać kamieniem o kamień żeby go zaostrzyć.

5

Następnym gatunkiem ludzkim, który pojawił się na Ziemi był **Homo erectus**. *Homo* czyli **człowiek** i *erectus* czyli **wyprostowany**. *Homo erectus* również żył w Afryce ale wyruszył stąd na inne kontynenty, między innymi na Jawę w Azji południowej. Żył od około 1,7mln lat temu do 100 tys. lat temu.

Homo erectus był znacznie bardziej rozwinięty niż *Homo habilis*, choć częściowo żyli w tym samym czasie. *Homo erectus* miał bardziej rozwinięte umiejętności **wytwarzania narzędzi** niż *Homo habilis* – potrafił wytworzyć noże i siekiery z kamienia. Zamiast żywić się padliną upolowaną przez inne drapieżniki, mógł samodzielnie **polować** – był pierwszym prawdziwym myśliwym wśród ludzi.

7

Takie zaostrome kamienie przydawały się do krojenia mięsa na kawałki. *Homo habilis* jeszcze nie gotował ani nie piekł swojego mięsa, jadł je na surowo. Nie wiemy czy to mięso było upolowane czy były to znalezione resztki uczy jakichś innych drapieżników. Prawdopodobnie to drugie bo *Homo habilis* nie polował za często na duże zwierzęta. Raczej właśnie znajdował resztki nie zjedzone przez innych i szukał wartościowych kawałków mięsa i kości z odżywczym szpikiem.

Homo habilis zajmował się również zbieractwem jedzenia – owoców, orzechów, łodyg, korzeni nadających się do zjedzenia. Na niektórych znajdowały się różne owady czy robaki – to też było w porządku.

6

Kolejnym ważnym odkryciem *Homo erectus* było to, że potrafił posługiwać się ogniem – umiejętność, która znacząco zmieniła ludzkość.

Dokładnie nie wiemy w jaki sposób człowiek nauczył się rozpalać ogień. Być może była burza i piorun rozpałił pierwszy ogień. Być może inne zdarzenia się do tego przyczyniły.

Ogień pełnił ważną rolę w życiu *Homo erectus*. Jedni go czcili, inni się go bali, inni podziwiali.

Ogień dał ludziom dużą przewagę bo zwierzęta się go bały, a co za tym idzie, zapewniał ludziom bezpieczeństwo.

8

Ogień może być przerażający ale jego zastosowanie oznaczało, że ludzie mogli gotować jedzenie, a dzięki temu mogli żyć dłużej. Gotowanie zmiękcza mięso, jest ono łatwiejsze do pogryzienia i strawienia przez starszych ludzi, którzy często nie mieli zębów (bo jeszcze wtedy nie było dentystów). Gotowane i miękkie mięso oznaczało, że mogli żyć dłużej. Gotowanie pozwalało też zmiękczać mięso dla dzieci, które w innym wypadku mogły nie przeżyć. Przy okazji zabijało też bakterie i pasożyty. *Homo erectus* był pierwszym kucharzem w historii. Co jadł *Homo erectus*? Pewnie nadal szukał resztek i kości szpikowych, jadł mięso, korzenie, rośliny, owoce, orzechy, owady, miód i jaja ptaków.

9

Ludzie od zawsze przejawiali inną miłość niż zwierzęta. Zwierzęta też potrafią kochać ale ludzie kochają inaczej. Kochamy miłością pomiędzy dwojgiem ludzi, taką wynikającą z zakochania, ale kochamy też inną miłością. Ludzie potrafią kochać na odległość, potrafią kochać ludzi, których nigdy nie spotkali, potrafią pomagać ludziom, którzy są daleko tylko dlatego że też są ludźmi. Ta miłość ma swoje źródło w czasach kiedy ludzie zaczęli troszczyć się o siebie nawzajem w inny sposób, niż zwierzęta.

11

300 tysięcy lat temu do 30 tysięcy lat temu żył gatunek zwany *Homo neandertalensis* lub **Neandertalczyk**. Chociaż jako gatunek Neandertalczyk nie jest bezpośrednio naszym przodkiem był bardzo do nas podobny. Jego nazwa pochodzi od faktu, że jego kości zostały po raz pierwszy odkryte w dolinie rzeki Neander w Niemczech (choć oryginalnie Neandertalczyk również wywodził się z Afryki). *Neander* to nazwa rzeki, *tal* to dolina. Na obrazach z życia Neandertalczyków widzimy rodziny z dziećmi. Pamiętajcie, jeden z darów ludzi to serce do kochania – widzicie rodziców trzymających swoje dzieci, ludzi pracujących razem – to właśnie pierwsze przejawy miłości.

10

Dar miłości to drugi z ważnych darów. I ty i ja możemy okazać innym miłość. Kiedy dzieje się im krzywda, pomagamy im, dzielimy się tym co mamy nie oczekując podziękowań. To rodzaj miłości jakiej nie doświadczają zwierzęta. To miłość absolutna, której możemy doznać jeśli tylko chcemy. Ten rodzaj ludzkiej miłości był wyjątkową cechą Neandertalczyka. Neandertalczyk miał też kilka innych wyjątkowych cech. Mógł mieć różne kolory skóry. Wielu z nich prawdopodobnie miało rude włosy. Bardzo możliwe że miał własny język.

12

Co jadł? Głównie mięso. Być może dodawał trochę roślin ale tylko trochę. Polował na zwierzęta, zbierał resztki upolowane przez innych. Był dobrym myśliwym, używał włóczni zakończonych ostrzem z kamienia. Jego ulubionym posiłkiem były mamuty, jelenie, konie. Był też mistrzem rozpalania ognia, więc ich mięso było gotowane.

Neandertalczyki byli bardzo rozwinięci. Tworzyli sobie schronienia w jaskiniach. Czasem budowali tymczasowe schronienia z kości i kłów zwierząt lub z gałęzi okrytych skórą zwierzęcymi.

Byli też pierwszymi ludźmi którzy wprowadzili rytuał chowania zmarłych. Nazywamy to narodzinami religii, bo sugeruje to, że wierzyli w życie po śmierci. Dekorowali zmarłego kwiatami, pyłkiem i bronią. **13**

Homo sapiens pojawił się na Ziemi około 150 tys. lat temu w Afryce. Około 100tys. lat temu wyruszył z Afryki a ok. 50 tys. lat temu dotarł do Europy.

Pojawienie się *Homo sapiens* oznaczało zniknięcie Neandertalczyka, który nie był w stanie konkurować z bardziej rozwiniętym *Homo sapiens*.

Homo sapiens to ludzie tacy jak my. Stworzyli oni łuk i strzały, których używamy do dziś, budowali wymyślne szałas, tworzyli sztukę – rzeźbili w kości słoniowej, malowali na ścianach jaskiń. Wymyślili lampy w których palili łój lub tłuszcz zwierzęcy.

14

Wykorzystywali oni ostatni z trzech darów – głowę do myślenia. Ludzka inteligencja to coś wyjątkowego – dzięki niej potrafimy wyciągać wnioski, przemyśleć coś dokładnie. Nasz umysł nie tylko reaguje instynktownie ale pozwala nam się zastanowić nad naszym działaniem, reakcją, szukać rozwiązań. To bardzo wyjątkowy i ważny dar.

Homo sapiens tworzył narzędzia z kamienia ale nie tylko. Używał też innych materiałów – kości do tworzenia igieł, haczyków do łowienia ryb. Szył ciepłe buty ze skóry, ocieplane futrem lub trawą.

Na obrazie widzimy artystę malującego coś. Używa do tego swojej głowy, swojej wyobraźni żeby coś przywołać lub wymyślić i to namalować. **15**

Inni ludzie suszą mięso nad ogniem, przyjrzyj im się, mają skórzane ubrania, zszyte kościanymi igłami i nicią zrobioną z innych części upolowanych zwierząt.

Te obrazy pokazują nam wiele ważnych rzeczy, między innymi naczynia. *Homo sapiens* użył swojego umysłu i wymyślił że może używać znalezionej w ziemi gliny do wytworzenia naczyń. Dzięki wynalezieniu naczyń można gotować płynne potrawy.

Najstarszy znaleziony garnek jest datowany na 12 tys. lat temu, był prawdopodobnie wypalony w otwartym ogniu.

16

Inną rzeczą wymyśloną przez *Homo sapiens* było udomowienie zwierząt. Około 11 tys. lat temu *Homo sapiens* udomowił owce, niedługo później kozy, które hodował dla mleka i mięsa a także dla wełny, i skór. *Homo sapiens* był pierwszym gatunkiem, który troszczył się o zwierzęta domowe. Około 10tys. lat temu ludzie na Bliskim Wschodzie hodowali świnie. 8tys. lat temu hodowali bydło w Mezopotamii. Byli na dobrej drodze do rozwoju zaawansowanej hodowli.

Trzecim ważnym wynalazkiem, który wniósł *Homo sapiens* było wynalezienie rolnictwa. A rolnictwo jest podstawą cywilizacji.

17

Dlaczego ludzie są wyjątkowi? To nasze trzy główne dary nas wyróżniają. Ręce do pracy, głowa do myślenia i serce do kochania. Dzięki przeciwstawnemu kciukowi możemy używać narzędzi. Dzięki głowie do myślenia możemy wnioskować, myśleć, tworzyć i wyciągać wnioski. Dzięki sercu do kochania wszystkie inne rzeczy nabierają znaczenia.

To cała historia ludzi, nasza historia. Ta historia nadal trwa, a my ją tworzymy.

19

Rolnictwo rozpoczęło się od zbieractwa. Dzikie ziarna zbóż były zbierane już 23tys. lat temu. Rolnictwo pozwoliło ludziom osiedlić się, siać i zbierać to czego potrzebowali zamiast przenosić się z miejsca na miejsce w poszukiwaniu pożywienia.

9tys. lat temu ludzie zbierali pierwsze plony z pól na Bliskim Wschodzie. Był to jęczmień i stare odmiany pszenicy – płaskurka i samopsza.

Pierwsi rolnicy używali do wzruszania ziemi patyków z ostrymi końcami. W ten sposób wynaleziono motykę. Pierwsza motyka prawdopodobnie miała zęby.

Te trzy wynalazki: **ceramika, rolnictwo i hodowla** to wspaniałe wynalazki *Homo sapiens*.

18